

Панченко Богдан Сергійович, студент 4-го курсу факультету № 2 НАВС;

Науковий керівник: Косенко С. С.,
заступник декана факультету № 2 НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Загальновідомим є той факт, що права людини - це найвища цінність суспільства. Відповідно, головним обов'язком держави є їх захист. Саме цим зумовлена наявність заходів безпеки від вчинення злочинів особою, яка потребує вжиття заходів медичного характеру чи примусового лікування практично у кожній цивілізованій державі.

Статистичні дані свідчать, що забезпечення охорони психічного здоров'я українського населення та протидія поширенню небезпечних хвороб залишаються незадовільними. За офіційними даними МОЗ від 2016 року, в Україні зареєстровано майже 1,5 млн. громадян із психічними захворюваннями. Це підтверджують і дані окремих досліджень. Зокрема, як зазначається, 155 тис. осіб є хворими на шизофренію, 159 тис. Страждають від невротичних розладів, 278 тис. є розумово відсталими. Загалом, у період з 1995 до 2015рр. поширеність в Україні психічних розладів зросла більше, ніж на 20%. Щорічно під нагляд психіатричних диспансерів беруть близько 100 тис. осіб, а стосовно 1300-1500 осіб у зв'язку із вчиненням ними суспільно- небезпечних діянь застосовуються примусові заходи медичного характеру. Зокрема, на сьогодні у відповідних закладах перебуває 2490 осіб, з них 43,6% - у психіатричних стаціонарах із суворим наглядом.

Законодавче закріплення поняття примусових заходів медичного характеру міститься у ст. 92 Кримінального кодексу України [1], де зазначено, що ними є примусове надання амбулаторної психіатричної допомоги чи поміщення особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, передбачене Особливою

частиною Кримінального кодексу України, у спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування.

Відповідно до ч. 1 ст. 95 Кримінального кодексу України продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється виключно судом за заявою представника психіатричного закладу, який надає особі психіатричну допомогу, до якої також додається обґрунтований висновок комісії лікарів - психіатрів.

Варто підкреслити, що закріплення за судом виключної переваги продовження, зміни та припинення примусового лікування є позитивним фактом національного кримінального законодавства, оскільки раніше подібної практики в Україні не дотримувались, і за необхідності обмежувались наявністю висновку лікарської комісії, при цьому рішення суду не вимагалось. Це, у свою чергу, було підґрунтям для вчинення різноманітних зловживань з боку лікарів-психіатрів та порушень прав хворих. Наприклад, породжувало випадки довготривалого застосування примусового лікування, строк якого перевищував п'ятнадцять і навіть двадцять років, що було явно невинуватим, призводило до розриву відносин з родичами, без сумніву ускладнювало адаптацію хворих після лікування.

Так, зміна примусового заходу медичного характеру здійснюється судом у випадку такої зміни стану здоров'я особи (а отже, ступеню її суспільної небезпечності), за якої відпадає необхідність у застосуванні раніше призначеного заходу. У контексті сказаного слід наголосити, що зміна стану пацієнта не обов'язково означає його поліпшення, адже під час застосування примусових заходів медичного характеру, незважаючи на проведені лікування, стан здоров'я хворого може значно ускладнитися. Також подібна зміна не завжди пов'язана саме з психічним здоров'ям людини - ступінь суспільної небезпечності може зменшитися через погіршення фізичного стану, приміром, через інсульт або прогресивний параліч, що спричиняє різке обмеження обсягу рухових актів.

Наразі, якщо ступінь суспільної небезпечності особи підвищується, то суд не має права змінювати відповідний примусовий медичний захід на більш суворий, оскільки, як зазначено у п. 19 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 р. № 7 “Про застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” [2], “зміна примусового заходу медичного характеру може полягати лише в його пом’якшенні у зв’язку з поліпшенням психічного стану здоров’я (наприклад, у переведенні її з психіатричного закладу з посиленням наглядом до закладу із звичайним наглядом)”.

З урахуванням вищевикладеного, на нашу думку, це твердження видається дещо неточним та суперечливим. Погіршення психічного стану хворої особи, що призвело до підвищення ступеня її суспільної небезпеки, вимагає не лише більш інтенсивного застосування лікувально-реабілітаційних заходів, а й, у першу чергу, корекції режиму утримання, тобто, введення суворіших заходів безпеки.

Вважаємо доречним зауважити, що питання застосування примусових заходів медичного характеру та примусового лікування є складними і дискусійними в теоретичному аспекті та важливими і значущими в практичному аспекті проблем кримінально-правової науки.

Психіатрія, патопсихологія осіб з девіантною поведінкою, а також судова практика переконливо свідчать про те, що часто злочини вчиняють особи з різними психічними аномаліями, при яких здатність усвідомлювати характер своїх дій та керувати ними повністю або частково втрачається.

Таким чином, неосудність та обмежена осудність - це об’єктивні явища, які кримінальне право не може оминати увагою, оскільки неврахування такого психічного стану при призначенні покарання винним особам порушує не тільки принципи індивідуалізації та диференціації відповідальності, а й принцип гуманізму. Констатуємо, що багато аспектів проблем застосування примусових заходів медичного характеру та

примусового лікування і досі залишаються дискусійними, як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних учених - криміналістів, психіатрів та психологів. Саме тому варто дослухатися до думки фахівців та вивчати проблему комплексно, з урахуванням юридичних і медичних критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341 -III // Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001. - К., 2001. - № 25.
2. ППВСУ від 3 червня 2005 р. № 7 «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» // ВВСУ. - 2005. - № 6.
3. Закон України “Про психіатричну допомогу” від 22 лютого 2000 р. // [<http://www.rada.gov.ua/>].